

De relatie tussen pesten en psychotische gedachten en de invloed van het pestklimaat van de klas

Naam: Esther Horrevorts

Studentnummer: 3631370

Master: Jeugdstudies

Faculteit: Algemene Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht

Eerste begeleider: W. Vollebergh

Tweede beoordeler: V. Duindam

Datum: 24-06-2011

De relatie tussen pesten en psychotische gedachten en de invloed van het pestklimaat van de klas

E.M.B Horrevorts, Universiteit Utrecht
24.06.2011

ABSTRACT

In dit onderzoek werd gekeken of kinderen die betrokken zijn bij pesten vaker last hebben van (subdimensies van) psychotische gedachten dan kinderen die niet betrokken zijn bij pesten. Daarbij werd gekeken of het pestklimaat van een klas (wordt er veel of weinig gepest) het vóórkomen van (subdimensies van) psychotische gedachten door het pesten versterkt of afzwakt. 5509 leerlingen tussen de 11 en 17 jaar hebben een vragenlijst ingevuld waarin gevraagd werd naar pestgedrag en psychotische gedachten. Kinderen die betrokken zijn bij pesten als pester, slachtoffer of pester-slachtoffer hadden meer last van (subdimensies van) psychotische gedachten dan kinderen die niet betrokken zijn bij pesten, maar dit verminderde naarmate er in een klas meer gepest werd. Bij niet-betrokkenen was juist sprake van het tegenovergestelde. Bij hen nam de last van (subdimensies van) psychotische gedachten juist toe, naarmate er in een klas meer gepest werd. Doordat het pesten zowel negatieve invloeden heeft op betrokkenen als op niet-betrokkenen, is het van belang dat er in klassen waarin gepest wordt ook aandacht uitgaat naar kinderen die er niet direct bij betrokken zijn. Pesten moet in een klas bespreekbaar gemaakt worden, zodat elk kind kan aangeven wat voor effect het pesten op hem of haar heeft.

INLEIDING EN ONDERZOEKSVRAAGSTELLING

Pesten is een veelvoorkomend probleem op bijna alle scholen in Nederland (Mares, 2005). Uit onderzoek blijkt dat in Nederland ongeveer 19% van de leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs aangeeft wel eens gepest te worden (paar keer per maand of meer). Ongeveer hetzelfde percentage leerlingen geeft aan een paar keer per maand of meer een andere leerling te pesten (Junger-Tas & Van Kesteren, 1999 in: Fekkes et al., 2006). Pesten wordt gezien als een herhaaldelijke agressie waarbij één of meerdere personen (de pesters) opzettelijk een ander (het slachtoffer) fysiek, verbaal of psychologisch pijn doen en het slachtoffer niet in staat is om zichzelf te verdedigen (Olweus, 1997).

Pesten in de kindertijd blijkt verband te houden met de psychische gezondheid van mensen op latere leeftijd (Bond et al., 2001; Sourander et al., 2007; Arsenault et al., 2010). Zo blijkt dat mensen die betrokken zijn bij pesten in de kindertijd op latere leeftijd eerder sociaal angstig of depressief worden dan mensen die niet betrokken zijn bij pesten (Fekkes et al., 2006). Pesten kan zelfs leiden tot een verhoogd risico op zelfdoding (Arsenault et al., 2010; Nishina et al., 2005). De meeste onderzoeken maken onderscheid in type kinderen die betrokken zijn bij pesten: de persoon die pest (de pester), de persoon die gepest wordt (het slachtoffer), de persoon die zowel pest als gepest wordt (de pester-slachtoffer) en de persoon die niet pest en niet gepest wordt (de niet-betrokkene). Met name pester-slachtoffers lopen het meeste risico op het ontwikkelen van psychische problemen op latere leeftijd (Sourander et al., 2007).

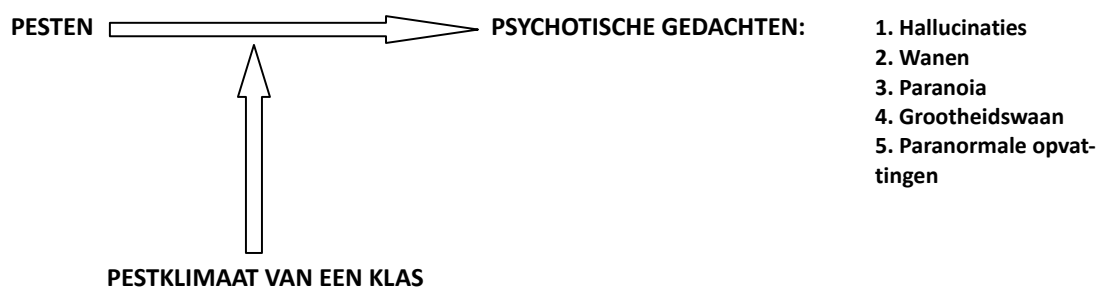
Tot nu toe hebben de meeste onderzoeken zich gericht op het verband tussen pesten en psychische stoornissen, zoals angststoornissen en depressie, maar is er nog weinig onderzoek gedaan naar het verband tussen pesten en psychotische gedachten. Het is echter aannemelijk dat pesten kan leiden tot psychotische gedachten. Doordat kinderen gepest worden, kunnen zij in elke opmerking een negatieve opmerking zien, gericht op hen. Dit kan leiden tot hallucinaties of wanen waarbij ze het gevoel hebben dat iedereen om hen heen tegen hen is en hen pest. Uit enkele onderzoeken die dit onderzocht hebben, komt dit ook

naar voren (Campbell & Morrison, 2007; Kelleher et al., 2008; Lataster et al., 2006; Schreier et al., 2009). Echter, deze onderzoeken hebben zich voornamelijk gericht op slachtoffers van pesten en hebben niet gekeken naar de pesters zelf.

In dit onderzoek zal er dan ook specifiek ingegaan worden op de relatie tussen pesten en het vóórkomen van psychotische gedachten, waarbij ook de verschillende pesttypen meegenomen worden. Daarbij zal er tevens onderscheid gemaakt worden in de verschillende subdimensies van psychotische gedachten, namelijk hallucinaties, wanen, paranoia, grootheidswaan en paranormale opvattingen (Wigman et al., 2009).

Tevens zal gekeken worden of de context van de klas (in dit geval het pestklimaat, dat aangeeft of er veel of weinig gepest wordt) van invloed is op de relatie tussen pesten en (subdimensies van) psychotische gedachten. Onderzoeken die zich tot nu toe hebben gericht op de relatie tussen pesten en psychotische gedachten of psychische stoornissen hebben zich met name gericht op individuele factoren van personen. Er is daarbij weinig aandacht geweest voor de invloed van de omgeving, de klas. Kärnä et al. (2010) hebben in hun onderzoek naar het vóórkomen van sociale angststoornissen onder slachtoffers van pesten de omgeving van de klas er wel bij betrokken. Sociale angststoornissen bleken bij slachtoffers vaker voor te komen in klassen waarin zij weinig beschermd werden door omstanders van het pesten en het pesten meer geaccepteerd werd. Dit geeft aan dat het belangrijk is om de omgeving, de klas, te betrekken in onderzoek naar pesten. Pesten vindt immers grotendeels hier plaats en de klas kan er voor zorgen of pesten als negatief of minder negatief wordt bestempeld. Kärnä et al. (2010) hebben zich in hun onderzoek echter gericht op de psychische stoornis sociale angststoornis en daarbij alleen gekeken naar de invloed van de klas op het vóórkomen van sociale angststoornissen onder slachtoffers van pesten. Dit onderzoek zal zich ten eerste richten op psychotische gedachten en zal zich ten tweede richten op de invloed die de klas heeft op het vóórkomen van psychotische gedachten onder alle leerlingen. In dit onderzoek zullen dan ook zowel de individuele factoren van personen (zijn zij pester, slachtoffer, pester-slachtoffer of niet-betrokkene) als de contextuele factoren (het pestklimaat van de klas) met betrekking tot het verband tussen pesten en (subdimensies van) psychotische gedachten centraal staan.

Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag 'is er een verband tussen pesten en het ontwikkelen van (subdimensies van) psychotische gedachten bij jongeren en heeft het pestklimaat van een klas invloed op deze relatie?' (figuur 1).



Figuur 1 De Invloed van het Pestklimaat op de Relatie tussen Pesten en (subdimensies van) Psychotische Gedachten.

Deze onderzoeksvraag kan onderverdeeld worden in de volgende deelvragen:

1. Is pesten gerelateerd aan (subdimensies van) psychotische gedachten?
2. Welk pesttype heeft het meeste last van (subdimensies van) psychotische gedachten?

3. Heeft het pestklimaat invloed op de relatie tussen pesten en (subdimensies van) psychotische gedachten?

De verwachtingen op de deelvragen zijn als volgt:

1. Er is een verband tussen pesten en (subdimensies van) psychotische gedachten. Kinderen die pesten en/of gepest worden, hebben meer last van (subdimensies van) psychotische gedachten. Bij kinderen die betrokken zijn bij pesten komen ook vaker psychische stoornissen voor (Arsenault et al., 2010). Hierdoor kan gesteld worden dat hetzelfde zou kunnen gelden voor psychotische gedachten.

2. Pester-slachtoffers hebben het meeste last van (subdimensies van) psychotische gedachten in vergelijking met de andere type kinderen. Pester-slachtoffers pesten anderen, ondanks dat ze zelf ook gepest worden en zouden moeten weten hoe vervelend dat voor iemand kan zijn. Hierdoor kan gesteld worden dat bij hen sprake is van een (ernstige) verstoring. Uit onderzoek blijkt ook dat pester-slachtoffers het meeste kans lopen op psychiatrische stoornissen op latere leeftijd, doordat zij in vergelijking met pesters en slachtoffers een meer tegenstrijdige en verstoorde persoonlijkheid hebben (Kaltiala-Heino et al., 2000; Kumuplainen & Räsänen, 2000; Sourander et al., 2007).

3. Het pestklimaat van een klas modereert het effect van pesten op (subdimensies van) psychotische gedachten. Bij kinderen die betrokken zijn bij pesten is sprake van een negatief verband: hoe meer er gepest wordt in een klas, hoe minder invloed pesten heeft op het vóórkomen van (subdimensies van) psychotische gedachten bij deze kinderen. In een klas met een hoog pestklimaat zijn er immers nog meerdere leerlingen die pesten en/of gepest worden, waardoor zij niet het buitenbeentje van de klas zijn. Hier kunnen zij steun uithalen (Nishina & Juvonen, 2005). Voor kinderen die niet betrokken zijn bij pesten is juist sprake van een positief verband: hoe meer er gepest wordt in een klas, hoe meer invloed pesten heeft op het vóórkomen van (subdimensies van) psychotische gedachten bij deze kinderen. Wanneer in een klas veel gepest wordt, maar zij pesten niet en worden ook niet gepest, dan kan er voor deze kinderen wel steeds de angst bestaan dat ze elk moment gepest kunnen gaan worden. Wellicht zijn zij daardoor meer gespannen. Uit onderzoek blijkt ook dat kinderen die alleen getuige zijn van pesten, aangeven verhoogde angstgevoelens te hebben (Nishina & Juvonen, 2005). Ze zijn angstig, omdat het pesten ook opeens op hen gericht kan worden.

METHODEN

Design

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de cross-sectionele data van het Health Behavior in Schoolaged Children onderzoek (HBSC). De HBSC is een internationale studie die elke vier jaar onder leerlingen uit het basis- en voortgezet onderwijs wordt uitgevoerd en die betrekking heeft op de gezondheid en welzijn van jongeren. In dit onderzoek worden de gegevens van de HBSC uit 2005 van leerlingen uit het voortgezet onderwijs gebruikt.

Steekproef

Om respondenten te selecteren, is gebruik gemaakt van een gestratificeerde aselechte clustersteekproef. Er is gezorgd voor een goede spreiding tussen plattelandsgebieden en stadsgebieden, waarbinnen vervolgens een steekproef is genomen van alle scholen uit het voortgezet onderwijs op VMBO, HAVO of VWO-niveau. Binnen deze scholen is uit ieder leerjaar *ad random* een klas gekozen. In totaal zijn 150 scholen benaderd, waarvan 64 scholen mee wilden werken (43%). In totaal deden 5509 leerlingen mee, verdeeld over 253

klassen. Hiervan is 50,2% een jongen en varieert de leeftijd van 10 tot 17 jaar (gemiddelde leeftijd is 14 jaar) (tabel 1).

Procedure

De vragenlijsten voor het HBSC-onderzoek zijn afgenomen in klassen onder toezicht van een onderzoeksassistente van het Trimbos-Instituut. Van tevoren werden ouders ingelicht over het onderzoek. Indien zij bezwaar hadden voor deelname van hun kind aan het onderzoek, konden zij dat kenbaar maken. Anonimiteit van de respondenten werd gewaarborgd (Dorsselaer et al., 2007).

Meetinstrumenten

Pesten Onder pesten wordt verstaan nare of vervelende dingen doen of zeggen tegen iemand anders of iemand regelmatig plagen op een manier die hij of zij niet leuk vindt of iemand expres buitensluiten. Het vriendelijk of speels plagen van iemand of het maken van ruzie van twee leerlingen die ongeveer even sterk of groot zijn, valt niet onder pesten (Dorsselaer et al., 2007). Betrokkenheid bij pesten kan zich op verschillende manieren uiten. In dit onderzoek is voor de variabele pesten onderscheid gemaakt in vier type kinderen: de pester, het slachtoffer, de pester-slachtoffer en de niet-betrokkene. Dit concept werd gemeten aan de hand van twee vragen, namelijk: 1) *hoe vaak ben je in de laatste paar maanden op school gepest* en 2) *hoe vaak heb je in de laatste paar maanden meegedaan aan het pesten van een andere leerling op school*. Antwoordmogelijkheden waren *nooit* (1), *het is één of twee keer gebeurd* (2), *twee of drie keer per maand* (3), *één keer per week* (4), *paar keer per week* (5). Aan de hand van de score op deze vragen werd de respondent bij één van de volgende typen ondergebracht:

Pester Onder pester wordt iemand verstaan die alleen een ander kind pest en zelf niet gepest wordt. Indien iemand op de eerste vraag ≤ 2 scoorde en op de tweede vraag ≥ 3 scoorde, werd deze respondent gezien als een pester.

Slachtoffer Onder slachtoffer wordt iemand verstaan die alleen gepest wordt en zelf een ander kind niet pest. Indien iemand op de eerste vraag ≥ 3 scoorde en op de tweede vraag ≤ 2 scoorde, werd deze respondent gezien als een slachtoffer.

Pester-slachtoffer Onder pester-slachtoffer wordt iemand verstaan die zowel pest als gepest wordt. Indien iemand op beide vragen ≥ 3 scoorde, werd deze respondent gezien als een pester-slachtoffer.

Niet-betrokkene Onder niet-betrokkene wordt iemand verstaan die zowel niet pest als niet gepest wordt. Indien iemand op beide vragen ≤ 2 scoorde, werd deze respondent gezien als een niet-betrokkene.

Er is voor gekozen om de afbreekpunten bij antwoord 2 en antwoord 3 te leggen, omdat de antwoorden 1 en 2 aangeven dat het pesten incidenteel gebeurt, terwijl de antwoorden 3, 4 en 5 aangeven dat het pesten herhaaldelijk gebeurt. Om van een pester en/of een slachtoffer te kunnen spreken, moet het pesten en/of het gepest worden herhaaldelijk gebeuren.

Pestklimaat Onder pestklimaat wordt verstaan of er veel of weinig gepest wordt in een klas. Dit werd gemeten door het percentage pesters, slachtoffers en pester-slachtoffers binnen dezelfde klas te berekenen. Viel 0-24% van de leerlingen uit dezelfde klas in de categorie pester, slachtoffer of pester-slachtoffer, dan was er sprake van een laag pestklimaat. Viel $>24\%$ van de leerlingen uit dezelfde klas in één van deze categorieën, dan

was er sprake van een hoog pestklimaat. Er is gekozen voor de afbreeknorm van 24%, omdat bij lagere percentages er nog teveel een gelijke verdeling van de klassen over de twee pestklimaten was. Door de afbreeknorm bij 24% te leggen, zijn alleen de klassen geselecteerd waar het pesten zeer veel voorkomt en waarvan verwacht wordt dat het pesten ook een serieus probleem vormt.

Psychotische gedachten Onder psychotische gedachten worden gedachten verstaan zoals hallucinaties en wanen (Wigman et al., 2009). Dit concept werd gemeten met de *Community Assessment of Psychic Experiences (CAPE) positive experiences scale*. Deze bestaat uit twintig items waarbij respondenten gevraagd wordt naar de frequentie van bepaalde gevoelens of gedachten. Antwoordmogelijkheden zijn *nooit (1), soms (2), vaak (3), bijna altijd (4)*. Per respondent is een gemiddelde somscore berekend (range 1-4). Hoe hoger de score, hoe vaker psychotische gedachten vóórkomen. De interne consistentie van de CAPE is zeer goed (Cronbach alpha = 0.94) (Wigman et al., 2009). Wigman et al. (2009) heeft de CAPE onderverdeeld in vijf subdimensies: hallucinaties, wanen, paranoia, grootheidswaan en paranormale opvattingen. De interne consistentie voor elk van deze subdimensies is goed (Cronbach Alpha van respectievelijk 0.76, 0.78, 0.67, 0.69 en 0.66).

Statistische Analyse

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, is een ANOVA uitgevoerd. Eerst werd gekeken naar het verband tussen pesten en psychotische gedachten en vervolgens naar het verband tussen pesten en de vijf subdimensies. Vervolgens werden de gemiddelde scores van de pesttypen op psychotische gedachten en op de subdimensies met elkaar vergeleken door middel van een Bonferroni-vergelijking. Zo kon bekeken worden bij welk pesttype (subdimensies van) psychotische gedachten het meeste vóórkwamen. Ten slotte werd nagegaan of het pestklimaat van een klas een modererend effect had op het verband tussen pesten en psychotische gedachten en tussen pesten en de subdimensies. Om dit te analyseren werd een interactieterm aangemaakt tussen pesten en pestklimaat. Indien het moderatie-effect significant was, werd aangegeven in welke richting deze interactie liep. Daarnaast werd door middel van het opvragen van de parameter estimates (waaronder de *t*) bekeken of de verschillen binnen een groep (pester in een hoog pestklimaat vs. pester in een laag pestklimaat op psychotische gedachten) significant waren. Alleen respondenten zonder missende waarden zijn in de analyses opgenomen. Alle analyses werden uitgevoerd met behulp van SPSS 17.0.

RESULTATEN

Het merendeel van de leerlingen (85,6%) gaf aan niet betrokken te zijn bij pesten. De overige leerlingen behoren tot de categorie pester, slachtoffer of pester-slachtoffer. Hiervan behoren de meesten tot de categorie pester (7,5%). Over het algemeen zijn jongens meer betrokken bij pesten dan meisjes, wat met name opvallend is voor de categorie pester-slachtoffer (61 jongens tegenover 18 meisjes) (tabel 1).

De leerlingen zijn verdeeld over 253 klassen, waarvan 200 klassen tot de categorie laag pestklimaat en 53 klassen tot de categorie hoog pestklimaat behoren (tabel 2).

Over het algemeen hebben de leerlingen weinig last van psychotische gedachten. Meisjes scoren significant hoger dan jongens ($M=1.40$ versus $M=1.33$). Bij een uitsplitsing naar pesttype, scoren pester-slachtoffers en slachtoffers het hoogst en niet-betrokkenen het laagst. Bij een uitsplitsing naar pestklimaat, blijkt dat kinderen in een klas met een hoog pestklimaat significant hoger scoren op psychotische gedachten dan kinderen uit een klas met een laag pestklimaat (tabel 2).

Verband tussen pesten en psychotische gedachten.

Om te testen of er een verband is tussen pesten en psychotische gedachten is een ANOVA uitgevoerd. Hieruit bleek dat het verband tussen pesten en psychotische gedachten significant is ($F_{(1,3)}=52.381, p<0.01$). De verklaarde variantie (R^2) bedraagt 0.033. De manier waarop iemand betrokken is bij pesten, heeft invloed op het vóórkomen van psychotische gedachten. Hierbij is er tevens gekeken – met behulp van een Bonferroni-vergelijking – of de gemiddelde scores op psychotische gedachten van de pesttypen significant van elkaar verschillen. Pesters, slachtoffers en pester-slachtoffers scoren allen significant hoger dan niet-

Tabel 1 De Verdeling van Pesttypen en Leeftijd over Geslacht (Totaal N=5509; Jongens N=2768, Meisjes N= 2741).

Geslacht	Leeftijd		Pesttype			
	M	SD	Pester N (%)	Slachtoffer N (%)	Pester- Slachtoffer N (%)	Niet-Betrokkene N (%)
Jongen	14.9 jaar	1.4 jaar	268 (9,9%)	151 (5,6%)	61 (2,3%)	2227 (82,3%)
Meisje	14.1 jaar	1.3 jaar	136 (5,1%)	141 (5,3%)	18 (0,7%)	2389 (89,0%)
Totaal	14.0 jaar	1.3 jaar	404 (7,5%)	292 (5,4%)	79 (1,5%)	4616 (85,6%)

betrokkenen. Daarnaast verschillen pesters, slachtoffers en pester-slachtoffers onderling ook bijna allemaal significant van elkaar. Alleen de scores van slachtoffers en pester-slachtoffers verschillen niet significant van elkaar (tabel 3). Hieruit kan opgemaakt worden dat in het algemeen pester-slachtoffers en slachtoffers het meeste last hebben van psychotische gedachten, vervolgens de pesters en de niet-betrokkenen ten slotte het minste last hebben van psychotische gedachten.

Verband tussen pesten en de subdimensies van psychotische gedachten.

Vervolgens is gekeken of er ook een verband is tussen pesten en de verschillende subdimensies van psychotische gedachten (hallucinaties, wanen, paranoia, grootheidswaan en paranormale opvattingen). Voor alle subdimensies geldt dat het verband met pesten significant is (Respectievelijk $F_{(1,3)}=44.501, p<0.01$; $F_{(1,3)}=38.853, p<0.01$; $F_{(1,3)}=78.831, p<0.01$; $F_{(1,3)}=22.115, p<0.01$ en $F_{(1,3)}=17.895, p<0.01$). Wat voor pesttype iemand is, houdt verband met het vóórkomen van één van de subdimensies. Hierbij is ook met behulp van een Bonferroni-vergelijking gekeken of de gemiddelde scores op de subdimensies van de vier pesttypen onderling significant van elkaar verschillen. Pesters, slachtoffers en pester-slachtoffers scoren in bijna alle gevallen significant hoger dan de groep niet-betrokkenen. Alleen slachtoffers scoren op de subdimensie grootheidswaan niet significant hoger dan de niet-betrokkenen. Daarnaast blijkt dat in de meeste gevallen pesters en slachtoffers niet significant van elkaar verschillen (tabel 4). Uit deze vergelijking kan opgemaakt worden dat in het algemeen de verschillende subdimensies het vaakst vóórkomen bij pester-slachtoffers, vervolgens bij pesters en slachtoffers en dat ze het minst vóórkomen bij niet-betrokkenen.

Tabel 2 Gemiddelde Score en Standaardafwijking op Psychotische Gedachten en Subdimensies van Psychotische Gedachten per Geslacht, Pesttype en Pestklimaat.

Item	N	Psychotische Gedachten M (SD)	Subdimensies				
			Hallucinaties M (SD)	Wanen M (SD)	Paranoia M (SD)	Groothedswaan M (SD)	Paranormale Opvattingen M (SD)
Geslacht							
Jongen	2330	1.33 (0.28) ^a	1.19 (0.41) ^a	1.24 (0.34) ^a	1.51 (0.41) ^a	1.49 (0.60) ^a	1.38 (0.60) ^a
Meisje	2323	1.40 (0.30)	1.23 (0.48)	1.28 (0.35)	1.67 (0.43)	1.37 (0.58)	1.60 (0.72)
Totaal	4653	1.36 (0.29)	1.21 (0.43)	1.26 (0.35)	1.59 (0.43)	1.43 (0.62)	1.49 (0.67)
Pesttype							
Pester	333	1.45 (0.33)	1.32 (0.53)	1.36 (0.43)	1.67 (0.45)	1.61 (0.73)	1.59 (0.75)
Slachtoffer	216	1.53 (0.35)	1.39 (0.54)	1.37(0.43)	1.91 (0.54)	1.50 (0.66)	1.66 (0.74)
Pester-Slachtoffer	55	1.59 (0.38)	1.61 (0.94)	1.58 (0.63)	2.04 (0.66)	1.86 (0.92)	1.94 (1.02)
Niet-Betrokkene	3978	1.34 (0.28)	1.18 (0.39)	1.24 (0.32)	1.56 (0.40)	1.41 (0.60)	1.47 (0.65)
Pestklimaat							
Laag	200	1.35 (0.29) ^b	1.20 (0.42) ^b	1.25 (0.34) ^b	1.58 (0.42) ^b	1.42 (0.61) ^b	1.49 (0.67)
Hoog	53	1.39 (0.31)	1.27 (0.48)	1.30 (0.38)	1.63 (0.47)	1.48 (0.66)	1.49 (0.66)

^a. Verschil met meisjes is significant ($p < 0.05$). ^b. Verschil met hoog pestklimaat is significant ($p < 0.05$).

Noot. Indien 0-24% van de leerlingen van één klas tot de categorie pester, slachtoffer of pester-slachtoffer behoort, valt deze klas in de categorie laag pestklimaat..

Tabel 3 Onderlinge verschillen van de Scores van Pesttypen op Psychotische Gedachten

	Pester	Slachtoffer	Pester-slachtoffer	Niet-betrokkene
Pester	-			
Slachtoffer	*	-		
Pester-Slachtoffer	*	o	-	
Niet-betrokkene	*	*	*	-

*. Scores verschillen significant ($p < 0.05$) van elkaar

o. Scores verschillen niet significant ($p > 0.05$) van elkaar

Tabel 4 Onderlinge verschillen tussen de Pesttypen op de verschillende Subdimensies (P=Pester; S=Slachtoffer; PS=Pester-slachtoffer; NB=Niet-betrokkene)

	Hallucinaties				Wanen				Paranoia				Groothedswaan				Paranormale Opvattingen			
	P	S	PS	NB	P	S	PS	NB	P	S	PS	NB	P	S	PS	NB	P	S	PS	NB
P	-				-				-				-				-			
S	o	-			o	-			*	-			o	-			o	-		
PS	*	*	-		*	*	-		*	o	-		*	*	-		*	*	-	
NB	*	*	*	-	*	*	*	-	*	*	*	-	*	o	*	-	*	*	*	-

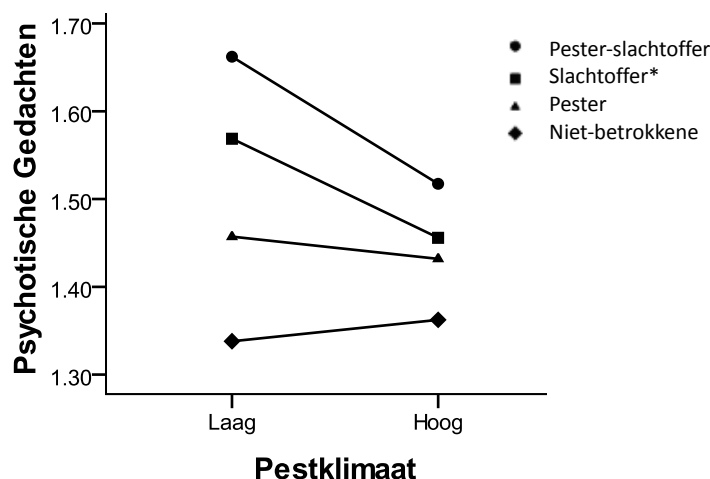
*. Scores verschillen significant ($p < 0.05$) van elkaar

o. Scores verschillen niet significant ($p > 0.05$) van elkaar

Invloed van het pestklimaat op het verband tussen pesten en psychotische gedachten.

Om na te gaan of er sprake is van een moderatie-effect van pestklimaat op het verband tussen pesten en psychotische gedachten werd een interactieterm aangemaakt tussen pestklimaat en pesttype. Het moderatie-effect van pestklimaat op het verband tussen pesten en psychotische gedachten is significant ($F_{(1,3)}=4.982$, $p<0.01$) (figuur 2). Pesttype en pestklimaat als hoofdeffecten zijn ook nog steeds significant (Respectievelijk $F_{(1,3)}=35.621$, $p<0.01$; $F_{(1,1)}=7.540$, $p<0.01$). De verklaarde variantie (R^2) bedraagt 0.035.

Wanneer apart wordt gekeken naar verschillen in scores binnen dezelfde groepen (een pester in een klas met een laag pestklimaat wordt vergeleken met een pester in een klas met een hoog pestklimaat op psychotische gedachten etc.) dan blijkt dat er alleen significante verschillen zijn bij slachtoffers ($B=0.113$, $t=2.325$, $p<0.05$). Voor slachtoffers geldt dat het uitmaakt of zij in een klas met een laag pestklimaat of hoog pestklimaat zitten. Slachtoffers in een laag pestklimaat hebben significant meer last van van psychotische gedachten dan slachtoffers in een klas met een hoog pestklimaat. Bij pesters, pester-slachtoffers en niet-betrokkenen is hier geen significant verschil tussen.



Figuur 2 Interactie-effect van Pestklimaat op het Verband tussen Pesttype en Psychotische Gedachten.

Noot. * Verschil binnen de groep (slachtoffer in laag pestklimaat vs. slachtoffer in hoog pestklimaat op psychotische gedachten) is significant ($p<0.05$)

Invloed van het pestklimaat op het verband tussen pesten en de subdimensies.

Ten slotte werd gekeken of het pestklimaat van een klas ook een modererend effect heeft op het verband tussen pesten en de verschillende subdimensies. Voor de subdimensies hallucinaties, wanen en grootheidswaan geldt dat het pestklimaat van een klas een modererend effect heeft (Respectievelijk $F_{(1,3)}=2.818$, $p<0.05$; $F_{(1,3)}=5.732$, $p<0.01$ en $F_{(1,3)}=5.757$, $p<0.01$). Bij de subdimensies paranoia en paranormale opvattingen is geen sprake van een moderatie-effect van pestklimaat.

Wanneer weer apart gekeken wordt naar verschillen in scores binnen dezelfde groepen (een pester in een klas met een laag pestklimaat wordt vergeleken met een pester in een klas met een hoog pestklimaat op hallucinaties etc), blijkt dat er geen significante verschillen zijn voor pesters op de vijf subdimensies. Voor slachtoffers geldt dat er een significant verschil is op de subdimensie wanen ($B=0.144$, $t=2.406$, $p<0.05$). Tussen pester-slachtoffers in een hoog pestklimaat en pester-slachtoffers in een laag pestklimaat zitten significante verschillen op de subdimensie grootheidswaan ($B=0.552$, $t=2.455$, $p<0.05$) en voor niet-betrokken ten slotte geldt dat er significante verschillen zijn op de subdimensies

hallucinaties ($B=-0.051$, $t=-2.760$, $p<0.01$) en wanen ($B=-0.040$, $t=-2.068$, $p<0.01$).

CONCLUSIE

In dit onderzoek is gekeken naar het verband tussen pesten en (subdimensies van) psychotische gedachten en de invloed van het pestklimaat van een klas op deze verbanden. Psychotische gedachten en de subdimensies komen vaker voor bij kinderen die betrokken zijn bij pesten dan bij kinderen die niet betrokken zijn bij pesten, maar dit neemt af naarmate er in een klas meer gepest wordt. Bij niet-betrokkenen is juist sprake van het tegenovergestelde. Bij hen neemt de last van (subdimensies van) psychotische gedachten juist toe, naarmate er in een klas meer gepest wordt.

Pesten, psychotische gedachten en de invloed van het pestklimaat

Psychotische gedachten komen significant vaker voor bij kinderen die betrokken zijn bij pesten dan bij kinderen die niet betrokken zijn bij pesten. Hierbij hebben pester-slachtoffers en slachtoffers de meeste last van psychotische gedachten. Dit komt overeen met de verwachtingen en is ook in lijn met bevindingen uit eerder onderzoek naar de effecten van pesten op psychische problemen (Kaltiala-Heino et al., 2000; Kumpulainen & Räsänen, 2000; Sourander et al., 2007). Dit blijkt nu echter ook te gelden voor psychotische gedachten.

Bovendien bleek dat het pestklimaat van een klas het vóórkomen van psychotische gedachten door het pesten kan versterken of juist afzwakken. Echter, dit gold alleen voor de slachtoffers. Bij slachtoffers is er sprake van een negatief verband (hoe meer er gepest wordt in een klas, hoe minder vaak psychotische gedachten vóórkomen bij hen). Dit komt niet overeen met de verwachtingen, aangezien verwacht werd dat dit voor alle pesttypen zou gelden. Het is echter wel in lijn met het onderzoek van Gieling et al. (2010). In dit onderzoek werd gekeken naar de relatie tussen etniciteit en internaliserend en externaliserend probleemgedrag en de invloed van de etnische compositie (het aantal etnische minderheden) in klassen op deze relatie. Het bleek dat etnische minderheden meer externaliserend probleemgedrag vertoonden dan autochtone kinderen, maar alleen in klassen waarin de etnische minderheden een minderheid vormden. In meer cultureel-diverse klassen vertoonden etnische minderheden niet meer externaliserende problemen dan autochtone kinderen. Hoe meer leerlingen uit één klas in dezelfde situatie zitten – zij worden gepest of behoren tot een etnische minderheid – hoe minder invloed dit heeft op hun psychisch functioneren of hun gedrag.

Pesten, de subdimensies en de invloed van het pestklimaat

Er is ook gekeken naar de relatie van pesten op de subdimensies van psychotische gedachten (hallucinaties, wanen, paranoia, groothedswaan en paranormale opvattingen). Ook hier geldt dat de subdimensies vaker voorkomen bij betrokkenen van pesten dan bij niet-betrokkenen en dat zij bij pester-slachtoffers het meest vóórkomen (dit geldt met name voor groothedswaan).

Daarnaast is er bij de subdimensies ook sprake van een moderatie-effect van het pestklimaat, maar alleen bij het effect van pesten op hallucinaties, wanen en groothedswaan. Daar komt bij dat er per subdimensie bij slechts één à twee pesttype(n) sprake is van een significant interactie-effect: bij niet-betrokkenen is er sprake van een positief verband tussen het pestklimaat van een klas en de subdimensies hallucinaties en wanen, bij slachtoffers is er sprake van een negatief verband tussen het pestklimaat van een klas en de subdimensie wanen en bij pester-slachtoffers is er ook sprake van een negatief verband tussen het pestklimaat van een klas en de subdimensie groothedswaan. Bij pesters is er op geen enkele subdimensie een significant interactie-effect gevonden. Dit komt gedeeltelijk overeen met de verwachtingen. Er werd verwacht dat er een interactie-effect

zou zijn bij alle subdimensies, maar dit blijkt niet te gelden voor paranoia en paranormale opvattingen. Daarnaast werd verwacht dat dit zou gelden voor alle pesttypen, maar ook dit blijkt niet te kloppen.

DISCUSSIE

Kinderen die betrokken zijn bij pesten scoren significant hoger op psychotische gedachten dan niet-betrokkenen. Dit kan verklaard worden door de verschillende karakteristieken van deze kinderen. Zo zijn pesters vaak impulsief, agressief naar hun omgeving toe (Aluede et al., 2008; Sourander et al., 2007) en hebben ze vaak ook al te kampen met gedragsproblemen, zoals Conduct Disorder (Aluede et al., 2008; Arseneault et al., 2010). Hierdoor is het mogelijk dat zij ook gevoeliger zijn voor het ontwikkelen van psychische stoornissen zoals psychotische gedachten dan kinderen die niet betrokken zijn bij pesten. Slachtoffers zijn vaak onzeker, teruggetrokken en hebben een negatief zelfbeeld (Aluede et al., 2008). Wanneer zij gepest worden, bevestigt dit hun negatieve zelfbeeld. De manier waarop er in het verleden op hen gereageerd is, bepaalt hoe zij verwachten dat er in de toekomst op hen gereageerd wordt. Zodoende kunnen ze denken dat alles wat anderen zeggen of doen een negatieve lading heeft en kunnen ze wanen ontwikkelen waarbij ze denken dat iedereen hen pest. Dit blijkt ook uit de onderzoeken van Kelleher et al. (2008) en Lataster et al. (2006). Pester-slachtoffers zijn aan de ene kant agressief, net zoals pesters, en aan de andere kant hebben ze ook last van internaliserende problemen – depressie en laag zelfbeeld – net zoals slachtoffers. Hun persoonlijkheid is dan ook het meest verstoord, doordat zij tegenstrijdige meningen hebben over zichzelf (Sourander et al., 2007; Kaltiala-Heino et al., 2000). Zo voelen zij zich erg machtig, maar hebben zij tegelijkertijd ook een negatief zelfbeeld. De verklaringen die voor pesters en slachtoffers gelden, zijn beiden van toepassing op deze groep. Waarom slachtoffers en pester-slachtoffers dan hoger scoren op psychotische gedachten dan pesters, kan te maken hebben met het feit dat slachtoffers en pester-slachtoffers gepest worden en pesters niet. Pesten is persoonlijk op iemand gericht en tast het zelfvertrouwen en zelfbeeld aan van slachtoffers en pester-slachtoffers. Een pester wordt niet persoonlijk geraakt. Slachtoffers en pester-slachtoffers kunnen denken dat alles wat anderen doen negatief bedoeld is en een aanval op hen is, waardoor zij wanen ontwikkelen. Wellicht is het feit dat iemands zelfvertrouwen en/of zelfbeeld wordt aangetast van grote invloed op de psychische gezondheid van iemand.

Waarom slachtoffers dan minder last hebben van psychotische gedachten in klassen waarin veel gepest wordt, kan verklaard worden doordat zij in deze klassen meer steun zoeken bij elkaar. Daar komt bij dat wanneer een negatieve gebeurtenis bij meerdere leerlingen voorkomt, zij deze gebeurtenis als minder negatief gaan bestempelen. Slachtoffers zoeken elkaar op en halen er steun uit dat zij weten dat zij niet de enige zijn die gepest worden. Dit wordt ook gevonden in een onderzoek van Nishina & Juvonen (2005) waarin zij aangeven dat jongeren die getuige zijn van het pesten van een ander, vervolgens op dagen dat zij zelf gepest worden, aangeven dat zij minder negatief over zichzelf denken en zich minder vernederd voelen. Zijn zij continu getuige van klasgenoten die ook gepest worden, dan werkt dat als een buffer op dagen dat zij zelf ook gepest worden. Dit wordt ook bevestigd in het onderzoek van Gieling et al. (2010) waarin etnische minderheden minder last hebben van externaliserend probleemgedrag wanneer zij in een klas zitten met nog meer andere ethniciteiten. Weten dat jij niet de enige 'andere' bent, werkt als een beschermende factor. Een tweede verklaring is dat het pesten in klassen waarin veel gepest wordt, genormaliseerd wordt. Omdat het zoveel voorkomt, wordt het 'normaal' en heeft het pesten minder effect op de leerlingen (Veenstra et al., 2008). Dit zou echter niet kunnen verklaren waarom er bij niet-betrokkenen juist sprake is van een positief interactie-effect tussen pestklimaat en de subdimensies hallucinaties en wanen. Als pesten de klassennorm is, dan zou het zowel geen effect moeten hebben op diegene die gepest wordt, als op diegene die

niet gepest wordt en daar is geen sprake van. Niet-betrokkenen laten in klassen met een hoog pestklimaat namelijk verhoogde gedachten van hallucinaties en wanen zien. Dit is te verklaren doordat deze leerlingen continu in een negatieve sfeer zitten. Het pesten is nog niet op hen gericht, maar de angst daarvoor is er wel. Ook zij kunnen opeens het slachtoffer worden van pestgedrag. Nishina & Juvonen (2005) laten zien dat kinderen die niet-betrokken zijn bij pesten verhoogde gevoelens van angst vertonen, wanneer zij zien dat andere kinderen gepest worden. De eerste verklaring ligt dan ook het meest voor de hand: betrokkenen van pesten zoeken steun bij elkaar, wat als een beschermende factor werkt, waardoor de invloed van het pesten op psychotische gedachten afneemt (Gielsing et al., 2010; Nishina & Juvonen, 2005). Niet-betrokkenen zitten echter dagelijks in een negatieve sfeer en kunnen gemakkelijk gaan denken dat het pesten opeens op hen gericht kan worden. Zij zijn daar continu op hun hoede en angstig voor (Nishina & Juvonen, 2005), wat kan leiden tot hallucinaties en wanen. Deze angst versterkt dan ook het effect van pesten op psychotische gedachten.

Pesters ondervinden helemaal geen effect van het pestklimaat van een klas op het vóórkomen van psychotische gedachten en/of één van de subdimensies. Een reden hiervoor is dat pesters zich beter voelen dan de rest van de klas, waardoor het voor hen niet uitmaakt of zij de enigen in de klas zijn die pesten of dat er nog meerdere leerlingen in de klas zijn die pesten. Zij voelen zich toch wel machtig. Dit komt ook naar voren in onderzoek van Kaltiala-Heino et al. (2000) en Aluede et al. (2008). Pesters zien zichzelf als dominant en houden van die domantie. Het belangrijkste voor hen is dat zij de macht hebben over hun slachtoffer. Of er dan veel of weinig gepest wordt in een klas, maakt voor hen niet uit.

IMPLICATIES

Wat kunnen deze uitkomsten betekenen voor de praktijk? Ten eerste is het belangrijk om te benadrukken dat pesten altijd erg is en dat het niet goedgepraat kan worden. Pesten zal dan ook altijd tegengegaan moeten worden, want hoewel het lijkt alsof veel pesten in een klas juist in het voordeel werkt van betrokkenen bij pesten (het vóórkomen van – subdimensies van – psychotische gedachten neemt dan immers af bij hen, maar is nog wel hoger dan bij niet-betrokkenen), geldt dat niet voor niet-betrokkenen (het vóórkomen van – subdimensies van – psychotische gedachten neemt bij hen dan juist toe, maar is nog wel lager dan bij betrokkenen). De aandacht zal in deze klassen dan ook niet alleen gericht moeten zijn op kinderen die betrokken zijn bij pesten, maar ook op kinderen die daar niet betrokken bij zijn, maar wel in de negatieve omgeving zitten. Voor hen kan het ook goed zijn om hun gevoelens te uiten wat de peestsfeer in de klas met hen doet, ook al is deze niet direct op hen gericht. Wellicht dat dit kan leiden tot een grotere bewustwording van wat pesten voor invloed heeft (zowel op de betrokkenen als op de niet-betrokkenen).

In klassen waarin weinig gepest wordt is er een extra risico voor die kinderen die dan toch gepest worden. Ook hier zal het pesten bespreekbaar gemaakt moeten worden en kan door de slachtoffers van het pesten aangegeven worden wat het pesten met hen doet. Daarnaast is het belangrijk dat zij hier met mede-slachtoffers over kunnen praten. Hier zouden zij steun uit kunnen halen (zoals dat gebeurt in klassen waarin veel gepest wordt) en zouden zij zich sterker kunnen gaan voelen, wat als een buffer kan werken wanneer zij zelf weer gepest worden.

LIMITATIES EN VERDER ONDERZOEK

Aan dit onderzoek zijn een aantal limitaties verbonden. Zo is er geen multi-level analyse uitgevoerd, terwijl er wel sprake is van *nesting*. Dit kan gevolgen hebben voor de juistheid van de uitkomsten. Daarnaast zijn de vragen over pesten en psychotische gedachten via zelfrapportage ingevuld, wat kan leiden tot onjuiste antwoorden, omdat sommige vragen wellicht niet goed begrepen zijn (bijvoorbeeld de vragen over psychotische gedachten,

aangezien hier veel oningevulde antwoorden waren) of sommigen niet eerlijk zijn ingevuld. Daarnaast betreft het een cross-sectioneel onderzoek, waardoor alleen een verband aangetoond kan worden, maar geen causaal verband waarbij het pesten leidt tot psychotische gedachten. Hier zijn eerdere onderzoeken naar gedaan, maar de uitkomsten zijn verschillend. Zo geven Schreier et al. (2009) en Sourander et al. (2007) aan dat er sprake is van een causaal verband tussen pesten en psychotische gedachten, terwijl andere onderzoeken aangeven dat er inderdaad sprake is van een verband, maar dat het een kwestie is van 'het kip of het ei' (Campbell & Morrison, 2007; Lataster et al., 2006). Verder onderzoek zal zich dan ook moeten richten op het uitvoeren van longitudinale onderzoeken om uitsluitsel te kunnen geven over het causale verband tussen pesten en psychotische gedachten. Daarnaast zal verder onderzoek zich ook meer moeten richten op de vraag hoe het komt dat psychotische gedachten bij slachtoffers significant vaker vóórkomen in klassen met een laag pestklimaat dan in klassen met een hoog pestklimaat.

LITERATUURLIJST

Artikelen:

- Aluede, O., Adeleke, F., Omoike, D., & Afen-Akpaide, J. (2008). A review of the extent, nature, characteristics and effect of bullying behaviour in schools, *Journal of Instructional Psychology, 35*, pg. 151-158
- Arseneault, L., Bowes, L., & Shakoor, S. (2010). Bullying victimization in youths and mental health problems: 'Much ado about nothing'?, *Psychological Medicine, 40*, 717-729
- Bond, L., Carlin, J.B., Thomas, L., Rubin, K., & Patton, G. (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers, *British Medical Journal, 323*, 480-484
- Campbell, M.L.C., & Morrison, A.P. (2007). The relationship between bullying, psychotic-like experiences and appraisals in 14-16-year olds, *Behaviour Research and Therapy, 45*, 1579-1591
- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., Fredriks, A.M., Vogels, T., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2006). Do bullied children get ill, or do ill children get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms, *Pediatrics, 117*, 1568-1574
- Fekkes, M., Pijpers, F.I.M., & Verloove-Vanhorick, S.P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior, *Health Education Research. Theory and Practice, 20*, pg. 81-91
- Gieling, M., Vollebergh, W., & Dorsselaer, S van. (2010). Ethnic density in school classes and adolescent mental health, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 45*, pg. 639-646
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., & Rimpelä, A. (2000). Bullying at school – an indicator of adolescents at risk for mental disorders, *Journal of Adolescence, 23*, pg. 661-674
- Kärnä, A., Voeten, M., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2010). Vulnerable children in varying classroom contexts. Bystanders' behaviors moderate the effects of risk factors on victimization, *Merril-Palmer Quarterly, 56*, pg. 261-282
- Kelleher, I., Harley, M., Lynch, F., Arseneault, L., Fitzpatrick, C., & Cannon, M. (2008). Associations between childhood trauma, bullying and psychotic symptoms among a school-based adolescent sample, *British Journal of Psychiatry, 193*, 378-382
- Kumpulainen, K., Räsänen, E. (2000). Children involved in bullying at elementary school age: their psychiatric symptoms and deviance in adolescence. An epidemiological sample, *Child Abuse & Neglect, 24*, pg. 1567-1577
- Lataster, T., Van Os, J., Drukker, M., Henquet, C., Feron, F., Gunther, N., & Myin-Germeys, I. (2006). Childhood victimisation and developmental expression of non-clinical delusional ideation and hallucinatory experiences, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 41*, 423-428

- Nishina, A., & Juvonen, J. (2005). Daily reports of witnessing and experiencing peer harassment in middle school, *Child Development*, 76, pg. 435-450
- Olweus, D. (1997). Bully/victim problems in school: Facts and intervention, *European Journal of Psychology of Education*, XII, pg. 495-510
- Schreier, A., Wolke, D., Thomas, K., Horwood, J., Hollis, C., Gunnell, D., Lewis, G., Thompson, A., Zammit, S., Duffy, L., Salvi, G., & Harrison, G. (2009). Prospective study of peer victimization in childhood and psychotic symptoms in a nonclinical population at age 12 years, *Arch Gen Psychiatry*, 66, 527-536
- Sentse, M., Scholte, R., Salmivalli, C., & Voeten, M. (2007). Person-Group dissimilarity in involvement in bullying and its relation with social status, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, pg. 1009-1019
- Sourander, A., Jensen, P., Rönning, J.A., Niemelä, S., Helenius, H., Sillanmäki, L., Kumpulainen, K., Piha, J., Tamminen, T., Moilanen, I., & Almqvist, F. (2007). What is the early adulthood outcome of boys who bully or are bullied in childhood? The Finnish "From a boy to a man" study, *Pediatrics*, 120, 397-404
- Veenstra, R., Huitsing, G., Dijkstra, J.K., & Lindenberg, S. (2008). Wie pest wie? Een netwerkbenadering van pesten, *Justitiële Verkenning*, 34, pg. 78-92
- Wigman, J.T.W., Vollebergh, W.A.M., Raaijmakers, Q.A.W., Iedema, J., Van Dorsselaer, S., Ormel, J., Verhulst, F.C., & Van Os, J. (2009). The structure of the extended psychosis phenotype in early adolescence – A cross-sample replication, *Schizophrenia Bulletin*.

Rapporten:

- Mares, A.M.H.M. (red.) (2005). *Jaarboek en onderwijs in cijfers 2005*. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Dorsselaer, van S., Zeijl, E., Eeckhout, van den S., Bogt, ter T., & Vollebergh, W.A.M. (2007). *HBSC 2005 Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Trimbos-Instituut.